

Enes TETİK

İnsancıl Hukukun
Temel İlkeleri Bağlamında
YASAKLANAN SİLAHLAR

Enes TETİK

**İnsancıl Hukukun
Temel İlkeleri Bağlamında
YASAKLANAN SİLAHLAR**

**ADALET YAYINEVİ
Ankara - 2023**

ADALET BASIM YAYIM DAĞITIM SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

İnsancıl Hukukun Temel İlkeleri Bağlamında Yasaklanan Silahlar
Enes Tetik

Hukuk Yayınları Dizisi – 3676

Birinci Baskı : Aralık, 2023

ISBN : 978 – 605 – 264 – 651 – 9

ADALET YAYINEVİ

Merkez

Strazburg Caddesi No: 10/B Sıhhiye-Ankara
Tel : (0312) 231 17 00
Fax : (0312) 231 17 10

İstanbul Şube


Mustafa Kemal Caddesi No: 60/C
(Anadolu Adliyesi Karşısı) Kartal-İstanbul
Tel : (0216) 305 72 81


Dağıtım

Strazburg Caddesi No: 17/B Sıhhiye-Ankara


Bursa Şube

Bursa Adliye Sarayı Zemin Kat Bursa

 : adalet.com.tr – adaletyayinevi.com

 : adalety@adaletyayinevi.com

 : facebook.com/adaletyayinevi

 : twitter.com/adaletyayinevi

Sayfa Tasarımı:

Bilgin Teren

Kapak Tasarımı:

Yasin Özbudak

Baskı:

Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514 Cad. No: 23-25 Yenimahalle-Ankara
Sertifika No: 47381

*nedir bu kölelerin olanca silahları
silahların köleleri olmaktan başka*

İsmet Özel

Gazze'nin Kahraman Halkına ve Şehitlerine...

TEŞEKKÜR

Danışmanlığımı kabul edip bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, bana eleştiri ve engin tecrübeleri ile hoşgörölü bir şekilde yol gösteren değerli hocam sayın Prof. Dr. Yücel ACER'e, akademiye adım attığım ilk günden itibaren bana her türlü desteği sunan, her açıdan yol gösteren Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'ndan değerli kürsü hocam sayın Doç. Dr. İslam Safa KAYA'ya ve tez jürimde yer alarak eleştirileriyle tezimden değerli katkılarını esirgemeyen hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi. Yasin POYRAZ'a çok teşekkür ederim.

Eđitim hayatımın her safhasında bana her türlü desteği sunan ve tüm başarılarımı borçlu olduğum annem Fikriye TETİK ve babam İbrahim TETİK ile bana abilik duygularını en güzel şekilde hissettiren kardeşlerim Ahmet, Hiranur ve Zeynep'e çok teşekkür ederim.

Yine tez yazım süreci ile tezin kitaplaştırılması sürecinde yanımda olan, desteklerini esirgemeyen dostlarım Safa CIKIT, Av. Fatih YAĞMUR, Av. Nurullah AKBAY, Çağrı ÖZDEMİR, Arş. Gör. Necip Fazıl AKBURAKCI ile Arş. Gör. Mücahit TÜRKMEN'e çok teşekkür ederim.

Son olarak Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı kürsü hocalarımıza ve meslektaşlarım Arş. Gör. Mehmet Cihat SAMUR, Arş. Gör. Fatih AKARSU, Arş. Gör. Alper TAŐAR, Arş. Gör. Mustafa TOPAL ve Arş. Gör. Erdem Arda AKAY'a teşekkür ederim.

İlgi ve alakalarını bir an olsun eksik etmeyen Adalet Yayınevi çalışanlarına da ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
İÇİNDEKİLER	9
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANCIL HUKUK: KAVRAMLARI VE TARİHSEL SÜRECİ

I. İnsancıl Hukukun Kavram Sorunu ve Tanımı	17
A. Kavram Sorunu.....	17
B. Tanım.....	18
C. İnsancıl Hukukun Kaynakları.....	19
1. Uluslararası Sözleşmeler	20
2. Uluslararası Örf Adet Hukuku	21
3. Genel Hukuk İlkeleri.....	22
4. Yardımcı Kaynaklar.....	23
II. İnsancıl Hukukun İnsan Hakları Hukuku ile İlişkisi.....	24
III. İnsancıl Hukukun Tarihi Gelişimi.....	26
A. Genel Olarak	26
B. Jus ad Bellum – Jus in Bello Ayrımı ve Haklı Savaş Kuramı.....	27
C. Jus in Bello	31
D. 1864-1945 Arası Dönem.....	36
1. Solferino Savaşı ve Henry Dunant- 1864 Cenevre Sözleşmesi	36
2. Lieber Kodu	39
3. 1868 St. Petersburg Bildirisi.....	40
4. 1899-1907 Lahey Sözleşmeleri	41
5. Briand-Kellogg Paketi.....	44
E. 1945 Sonrası Dönem.....	46
1. Birleşmiş Milletlerin Kurulması ve Birleşmiş Milletler Andlaşması.....	46
2. 1949 Cenevre Sözleşmeleri	49

3. 1977 Cenevre Ek Protokolleri	54
a. Uluslararası Silahlı Çatışmalarının Kurbanlarının Korunmasına İlişkin I Nolu Ek Protokol	56
b. Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin II Nolu Ek Protokol.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

İNSANCIL HUKUKUN TEMEL İLKELERİ

I. Askeri Gereklilik İlkesi.....	61
A. Kavramsal Olarak İnceleme	61
B. Tarih İçerisinde Askeri Gereklilik İlkesi.....	63
1. Lieber Kodu.....	65
2. Kriegraison Doktrini	66
3. 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri	67
4. 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri	69
5. 1954 Tarihli Silahlı Çatışmalarda Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi	71
6. 1977 Tarihli Uluslararası Silahlı Çatışmalarının Kurbanlarının Korunmasına İlişkin I Nolu Ek Protokol	74
II. Orantılılık İlkesi	75
A. Genel Olarak.....	75
B. Tanım ve Kavram Sorunu	76
C. İnsancıl Hukukta Düzenlenişi	77
1. Modern Dönem Öncesi.....	79
2. Modern Dönem.....	80
D. Orantılılık İlkesine Yönelik Eleştiriler	84
III. Ayırt Etme İlkesi	85
A. Genel Olarak.....	85
B. Ayırt Etme İlkesinin İnsancıl Hukukta Düzenlenişi.....	87
1. 1945 Öncesi Dönem	87
2. 1945 Sonrası Dönem.....	89
3. 1977 Ek Protokolleri.....	90
a. Sivil-Savaşan Ayrımı.....	91
b. Sivil Nesne-Askeri Hedef Ayrımı	94
c. Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda Uygulanması.....	95
C. Ayırt Etme İlkesinin Değerlendirilmesi	96

IV. Gereksiz Acıya Sebepiyet Vermeme İlkesi.....	97
A. Genel Olarak	97
B. Gereksiz Acıya Sebepiyet Vermeme İlkesinin İnsancıl Hukukta Düzenlenişi.....	98
C. Superfluous Injury or Unnecessary Suffering Project.....	103
D. Gereksiz Acıya Sebepiyet Vermeme İlkesinin Değerlendirilmesi.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSANCIL HUKUKUN İLGİLİ DÜZENLEMELERİ KAPSAMINDA YASAKLANAN SİLAHLAR

I. İnsancıl Hukukta Silahların Yasaklanmasına Yönelik Düzenlemeler	107
A. Giriş	107
B. BM Öncesi Dönemde Yasaklama Girişimleri	108
1. St. Petersburg Bildirisi.....	108
2. 1899 Lahey Sözleşmeleri.....	109
3. 1907 Lahey Sözleşmeleri.....	110
4. Savaşta Denizaltıların ve Zehirli Gazların Kullanımına İlişkin Sözleşme	111
5. 1925 Cenevre Protokolü	112
C. BM Sonrası Dönemde Silahlara Yönelik Yasaklama Girişimleri	112
1. Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Zehirli Silahların Geliştirilmesinin, Üretilmesinin ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına Dair Sözleşme	112
3. Çevresel Değişiklik Tekniklerinin Askeri veya Diğer Herhangi Bir Düşmanca Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Sözleşme.....	114
4. 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin I Nolu Ek Protokol	116
5. Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi	117
6. Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretimnin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme	118
7. Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretimnin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme	119
8. Misket Bombalarına İlişkin Sözleşme	121
9. Nükleer Silahların Yasaklanmasına Dair Andlaşma	122

II. İnsancıl Hukukta Yasaklanan Silahlar	122
A. Konvansiyonel Silahlar.....	122
1. Zehir	122
2. Belirli Mermiler.....	124
3. Bubi Tuzakları.....	125
4. Tespit Edilemeyen Parçalar.....	127
5. Kara Mayınları	127
6. Torpidolar.....	130
7. Kör Edici Lazer Silahları.....	130
8. Yangın Çıkarıcı Silahlar.....	132
9. Patlayıcı Savaş Kalıntıları	133
10. Anti-Personel Mayınlar.....	135
11. Misket Bombası.....	137
B. Kitle İmha Silahları.....	139
1. Kimyasal Silahlar	139
a. Genel Olarak.....	139
b. Kimyasal Silahların Tanımı ve Türleri.....	140
c. Kimyasal Silahlara İlişkin Düzenlemeler	142
2. Biyolojik Silahlar.....	148
a. Genel Olarak.....	148
b. Biyolojik Silahların İnsancıl Hukukta Düzenlenişi.....	150
3. Nükleer Silahlar	154
a. Genel Olarak.....	154
b. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşması	156
c. Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması	159
d. Uluslararası Adalet Divanı'nın Nükleer Silahlara İlişkin Görüşü.....	160
e. Nükleer Silahların Yasaklanmasına Dair Andlaşma	163
f. Nükleer Silahlara İlişkin Meşruluğuna İlişkin Tartışmalar	166
g. Nükleer Silahların İnsancıl Hukuk İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi	167
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA.....	177

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APM	: Anti Personel Mine
Art.	: Article
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
ECHR	: European Convention on Human Rights
Ed.	: Editör
EJIL	: The European Journal of International Law
IAEA	: International Atomic Energy Agency
ICRC	: International Committee of Red Cross
KİS	: Kitle İmha Silahları
m.	: Madde
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NPT	: Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons
OPCW	: Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons
RG	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.e.t.	: Son Erişim Tarihi
SİrUs	: Superfluous Injury or Unnecessary Suffering
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNAEC	: BM Atom Enerjisi Komisyonu
vd.	: Ve devamı
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan ve önemi değişmeyen aktörlerden biri olan savaş, günümüzde de ciddi bir aktör olmaya ve gittikçe daha fazla sayıda insanın hayatına etki etmeye devam etmektedir. Niteliği, kapsamı ve yöntemleri sürekli olarak değişmekte olsa da ortaya çıkardığı yıkıcı ve onarılmaz etkiler gittikçe artmaktadır. İnsan hayatı üzerindeki bu yıkıcı etkileri en aza indirmek hem insani açıdan hem de uluslararası hukuk açısından bir görev olarak karşımızda durmaktadır.

Yakın döneme kadar savaş hukuku olarak anılan ve uluslararası hukukun en eski alanlarından birisi olan insancıl hukuk, 20. yy. itibariyle farklı isimlerle anılmaya başlanmış, BM Andlaşması ve Cenevre Sözleşmeleri ile birlikte yerini “*silahlı çatışmalar hukuku*” ve “*insancıl hukuk*” kavramlarına bırakmıştır. Bu kavramların benimsenmesinde geleneksel savaş yaklaşımlarının değişmesi yeni çatışma türlerinin ortaya çıkması ve Cenevre Sözleşmeleri ile sivillerin korunmasına yönelik çalışmalar etkili olmuştur.

Teknolojinin gelişmesi ile savaşlarda ve silahlı çatışmalarda, yeni yöntem ve araçların kullanılması ile birlikte eski dönemlerden itibaren savaşın yarattığı yıkımın önüne geçmek adına bazı düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. İlk çağlardan itibaren savaşın bu yıkıcılığının önüne geçilmesi eski ismiyle savaş hukuku güncel kullanımıyla insancıl hukukun temel amaçlarından olmuştur.

Sivillerin korunması amacıyla eski çağlarda karşılıklı andlaşmalar yapılmış, fermanlar çıkarılmış, yakın dönem itibariyle de çok taraflı antlaşmalarla bu amaçlar hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Geçmişten günümüze süregelen bu çalışmalarla belli başlı ilkeler geliştirilmiş, tarafların silahlı çatışmaları temel ilkeler olan askeri gereklilik, orantılılık, ayırt etme ilkesi ve gereksiz acıya sebebiyet vermeme ilkeleri çerçevesinde icra etmeleri teşvik edilmiş, taraflar da az çok buna riayet etme gayretinde olmuşlardır.

Son yüzyılda teknolojik gelişmelerin çok hızlı bir şekilde ilerlemesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı gibi iki yıkıcı savaşın meydana gelmesi bu

çalışmaların daha da geliştirilmesini elzem hale getirmiştir. Teknolojik gelişmeler neticesinde yeni silah türlerinin geliştirilmesi silahlı çatışmalar açısından yeni sorunlar ortaya çıkarmış ve devletler ayırım gözetmeyen, gereksiz acı veren bu silah türlerinin yasaklanması amacıyla çok taraflı andlaşmalar yapma yoluna gitmişlerdir.

Söz konusu gelişmeler temelinde ortaya çıkan bu ilerlemeler ve düzenlemeler incelemeye değerdir. İnsancıl hukuk ilkeleri temel alınarak 19. yy.ın sonlarından itibaren savaşın ve silahlı çatışmaların ortaya çıktığı olumsuz etkilerin sınırlandırılması amacıyla atılan adımlar, ortaya çıkan gelişmeler bu kapsamda incelenecektir.

Çalışmamızın ilk bölümünde uluslararası insancıl hukukun modern dönem öncesi ve sonrası tarihi gelişimi incelenecek, söz konusu alana temel oluşturan kaynakları ve uygulama alanı ortaya konacaktır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise zaman içerisinde ortaya çıkan gelişmeler ve düzenlemeler ile insancıl hukuka temel teşkil eden insancıl hukuk ilkeleri olan askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve ayırt etme ilkeleri; tarihsel gelişimleri, yer aldıkları düzenlemeler ve temel oluşturdukları belgeler göz önüne alınarak ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Çalışmamızın son bölümü olan üçüncü bölümde ise ilk iki bölümün nihai bir sonucu olarak insancıl hukukun temel amacı olan silahlı çatışmaların etkilerinin azaltılması amacına binaen silahsızlanma ve silahlı çatışmaların insani bir nitelik kazanması hedefiyle çok taraflı andlaşmalarla kullanımı yasaklanan ve kısıtlanan silahlar ve buna yönelik düzenlemeler tarihsel bağlamda ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.